

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

معیارهای دخالت دولت در اقتصاد (اقتصاد بخش عمومی)

تألیف

دکتر فرهاد رهبر

دکتر ناهید پوررستمی

۱۳۹۱

شماره مسلسل ۸۰۵۹

شماره انتشار ۳۳۲۸

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	: رهبر، فرهاد، ۱۳۳۸-
عنوان و نام پدیدآور	: معیارهای دخالت دولت در اقتصاد (اقتصاد بخش عمومی)/ تألیف فرهاد رهبر، ناهید پوررستمی.
وضعیت ویراست	: ویراست ۲.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۳۱۰ ص.
فروست	: انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۳۳۲۸.
شابک	: 978-964-03-6670-7
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: چاپ قبلی: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۱ (ز، ۲۴۵ ص).
یادداشت	: چاپ دوم با ویرایش و افزوده‌ها.
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۸۵ - ۲۹۱.
موضوع	: سیاست اقتصادی.
موضوع	: اقتصاد
موضوع	: اقتصاد - - ایران
موضوع	: ایران - - سیاست اقتصادی
شناسه افزوده	: پوررستمی، ناهید، ۱۳۴۷-
شناسه افزوده	: دانشگاه تهران. مؤسسه انتشارات
رده‌بندی کنگره	: ۳۳۸/۹
رده‌بندی دیویی	: ۱۳۹۳ م ۶ ر ۵ / ۸۷ HD
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۵۰۱۹۴۷

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در ویلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود.

ISBN:978-964-03-6670-7

9 789640 366707

عنوان: معیارهای دخالت دولت در اقتصاد (اقتصاد بخش عمومی)

تألیف: دکتر فرهاد رهبر - دکتر ناهید پوررستمی

نوبت چاپ: دوم با ویرایش و افزوده‌ها

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلفان است»

«کلید حقوق برای ناشر محفوظ است»

بها: ۱۶۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press @ ut. ac. ir - تارنما: http://press.ut.ac.ir

پخش و فروش: تلفکس ۸۸۰۱۲۰۷۸

فهرست مطالب

پیش‌گفتار	ض
فصل یکم: مروری بر جایگاه و نقش دولت و بخش عمومی در اقتصاد	۱
۱-۱- مقدمه	۳
۲-۱- تعریف اقتصاد بخش عمومی	۳
۳-۱- تعریف دولت	۴
۴-۱- طبقه‌بندی نظریه‌های دولت	۵
۱-۴-۱- نظریه‌های دولت، با هدف شناخت ماهیت آنها	۶
۲-۴-۱- تعریف دولت از منظر تبیین رابطه دولت با عاملان اقتصادی و شهروندان	۹
۳-۴-۱- تقسیم‌بندی دولت بر پایه قلمرو دخالت دولت در اقتصاد	۱۱
۵-۱- دیدگاه‌های مکاتب مختلف اقتصادی در خصوص دولت و نحوه مداخله آن در اقتصاد ..	۱۱
۱-۵-۱- مرکانتلیست‌ها	۱۲
۲-۵-۱- فیزیوکرات‌ها	۱۳
۳-۵-۱- کلاسیک‌ها	۱۳
۴-۵-۱- مکتب تاریخی اقتصاد آلمان	۱۶
۵-۵-۱- کینزین‌ها	۱۷
۶-۵-۱- نئوکلاسیک‌ها	۱۹
۷-۵-۱- نئوکینزین‌ها	۲۰
۸-۵-۱- مارکسیسم	۲۱
۶-۱- وظایف و موارد لزوم دخالت دولت	۲۳
- وظیفه تخصیص منابع	۲۳
- وظیفه توزیع درآمد	۲۴
- وظیفه تثبیت اقتصاد	۲۵
۷-۱- خلاصه و جمع‌بندی	۲۵

فصل دوم: عدالت از دیدگاه اسلام و وظایف دولت در حکومت اسلامی..... ۲۷

۱-۲- مقدمه..... ۲۹

۲-۲- ضرورت و اهداف تشکیل حکومت اسلامی و مقایسه آن با حکومت‌های غیردینی..... ۲۹

۱-۲-۲- ضرورت تشکیل حکومت اسلامی..... ۲۹

۲-۲-۲- اهداف حکومت اسلامی..... ۳۱

۳-۲- ویژگی‌های نظام اقتصاد اسلامی..... ۳۴

۱-۳-۲- برنامه اقتصادی اسلام همه‌جانبه و غیرمستقل است..... ۳۴

۲-۳-۲- برنامه اقتصاد اسلامی عبادی است..... ۳۴

۳-۳-۲- برنامه اقتصاد اسلامی متکی بر اصول اخلاقی..... ۳۵

۴-۳-۲- برنامه اقتصاد اسلامی دارای اصول ثابت و روش‌های عملی و اجرایی متغیر است..... ۳۶

۴-۲- اصول نظام اقتصاد اسلامی..... ۳۶

۱-۴-۲- اصل اصالت فرد و جامعه..... ۳۶

۲-۴-۲- اصل مالکیت مختلط..... ۳۷

۳-۴-۲- اصل محدودیت در آزادی اقتصادی..... ۳۸

۴-۴-۲- اصل عدالت اقتصادی- اجتماعی..... ۳۹

۵-۲- تعریف عدل..... ۳۹

۱-۵-۲- عدالت اقتصادی..... ۴۴

۶-۲- مبنای عدالت..... ۴۴

۷-۲- جایگاه عدالت..... ۴۵

۱-۷-۲- آیات و روایات در خصوص وظایف حکومت اسلامی با تأکید بر وظیفه عدالت... ۴۶

۸-۲- وظایف حاکم اسلامی از دید امام علی (ع)..... ۴۶

فصل سوم: معیارهای وضعیت بهینه..... ۴۹

۱-۳- مقدمه..... ۵۱

۲-۳- معیار حداکثر رفاه اجتماعی..... ۵۱

۱-۲-۳- اشکال مختلف تابع رفاه اجتماعی..... ۵۲

۲-۲-۳- انتقاداتی بر تابع رفاه اجتماعی..... ۵۴

فهرست □ ج

۵۷	۳-۳- معیار بهینگی (کارایی) پاره‌تو
۵۸	۳-۳-۱- کارایی در مصرف
۶۶	۳-۳-۲- کارایی در تولید
۷۴	۳-۳-۳- شرط کارایی سراسری
۷۶	۳-۳-۴- منحنی سرحد امکانات مطلوبیت
۷۷	۳-۴- انتخاب بهینه
۸۰	۳-۵- بررسی شرط کارایی سراسری در بازار رقابت کامل
۸۴	۳-۶- بررسی شرط کارایی سراسری در بازار انحصار کامل
۸۶	۳-۷- خلاصه و جمع‌بندی

فصل چهارم: شاخص‌ها و معیارهای اندازه‌گیری تغییرات رفاه ۸۷

۸۹	۴-۱- مقدمه
۸۹	۴-۲- مازاد رفاه اجتماعی
۸۹	۴-۲-۱- مازاد رفاه مصرف‌کننده
۹۱	۴-۲-۲- مازاد رفاه تولیدکننده
۹۲	۴-۲-۳- تأثیر تعیین قیمت بر رفاه اجتماعی
۹۳	۴-۲-۴- تأثیر وضع مالیات بر واحدهای کالا، بر رفاه اجتماعی
۹۵	۴-۲-۵- تأثیر انحصار بر رفاه اجتماعی
۹۶	۴-۳- تغییرات جبرانی
۹۷	۴-۴- تغییرات هم‌ارز یا معادل
۱۰۰	۴-۵- خلاصه و جمع‌بندی

فصل پنجم: موارد لزوم مداخله دولت در بازار - مورد کالاهای عمومی ۱۰۱

۱۰۳	۵-۱- مقدمه
۱۰۳	۵-۲- تعریف کالاهای عمومی
۱۰۴	۵-۳- طبقه‌بندی کالاها
۱۰۸	۵-۴- انواع کالاهای عمومی

- ۱۰۸..... ۵-۵- تولید و توزیع کالای عمومی
- ۱۰۹..... ۵-۵-۱- مقدار بهینه تولید و توزیع کالای عمومی با استفاده از مدل ساموئلسون
- ۱۱۴..... ۵-۵-۲- شرط کارایی تولید کالاهای عمومی به روش ریاضی با استفاده از ...
- ۱۱۶..... ۵-۵-۳- شرط کارایی تولید کالاهای عمومی به روش نموداری با استفاده از.....
- ۱۱۸..... ۵-۶- مقیاس اقتصادی مصرف و تولید کالای عمومی
- ۱۲۴..... ۵-۷- تعداد استفاده بهینه از کالاهای عمومی ناخالص یا باشگاهی
- ۱۲۹..... ۵-۸- افزایش ظرفیت کالای عمومی
- ۱۳۲..... ۵-۹- کالای عمومی واسطه‌ای
- ۱۳۵..... ۵-۹-۱- مدل‌های بهره‌برداری بهینه از کالای عمومی واسطه‌ای
- ۱۳۶..... ۵-۹-۲- سیاست‌های اقتصادی به منظور استفاده بهینه از کالای عمومی واسطه‌ای تحت شرایط فروش محصول در بازار رقابتی
- ۱۴۱..... ۵-۹-۳- کارایی در بهره‌برداری از کالای عمومی واسطه‌ای تحت شرایط فروش محصول در بازار انحصاری
- ۱۴۳..... ۵-۱۰- خلاصه و جمع‌بندی

فصل ششم: موارد لزوم مداخله دولت در بازار - مورد پیامد خارجی ۱۴۵.....

- ۱۴۷..... ۶-۱- مقدمه
- ۱۴۷..... ۶-۲- تعریف آثار و پیامد خارجی مثبت و منفی
- ۱۴۸..... ۶-۳- تبیین پیامدهای خارجی در توابع تولید و مطلوبیت
- ۱۵۰..... ۶-۴-۴- تأثیر پیامد خارجی مثبت بر تولید و مصرف بهینه خصوصی و مقایسه آن با تولید و مصرف بهینه اجتماعی
- ۱۵۴..... ۶-۴-۱- بررسی آثار مداخله دولت در بازار آموزش
- ۱۵۷..... ۶-۴-۲- توجیه اقتصادی آموزش رایگان
- ۱۶۱..... ۶-۵-۵- تأثیر پیامد خارجی منفی بر تولید و مصرف بهینه خصوصی و مقایسه آن با تولید و مصرف بهینه اجتماعی
- ۱۶۶..... ۶-۵-۱- شرایطی که در آن، آثار خارجی منفی به تعطیلی بنگاه می‌انجامد
- ۱۶۸..... ۶-۶- توافق در جبران آثار خارجی

فهرست □ خ

- ۱۶۹-۶-۱- توافقی در جبران در صورت وجود آثار خارجی مثبت ۱۶۹
۱۷۱-۶-۲- توافقی در صورت وجود آثار خارجی منفی ۱۷۱
۱۷۷-۷- نقش و وظیفه دولت در شرایط عدم توافقی ۱۷۷
۱۷۸-۸- نحوه مداخله دولت در شرایط تکنیک متغیر تولید ۱۷۸
۱۸۱-۹- مقایسه مفهومی آثار خارجی و کالای عمومی ۱۸۱
۱۸۲-۱۰- خلاصه و جمع‌بندی ۱۸۲

فصل هفتم: موارد لزوم مداخله دولت در بازار - مورد انحصار طبیعی ۱۸۳

- ۱۸۵-۱- مقدمه ۱۸۵
۱۸۵-۲- تعریف انحصار طبیعی ۱۸۵
۱۸۸-۳- روش‌های مداخله دولت در شرایط انحصار طبیعی ۱۸۸
۱۸۸-۳-۱- حالت یکم - متوسط هزینه بلندمدت تولید در سطح وسیعی از تولید، پایین‌تر از منحنی تقاضای جامعه است ۱۸۸
۱۹۴-۳-۲- حالت دوم - متوسط هزینه بلندمدت تولید در تمام سطوح تولید بالاتر از منحنی تقاضای جامعه است ۱۹۴
۱۹۶-۴- تعیین ظرفیت بهینه واحدهای تحت کنترل دولت ۱۹۶
۲۰۰-۵- قیمت‌گذاری تحت شرایط محدودیت ظرفیت تولید برق ۲۰۰
۲۰۲-۵-۱- راه حل نخست: اعمال سیاست قیمت‌های متفاوت ۲۰۲
۲۰۵-۵-۲- راه حل دوم: ایجاد تأسیسات و امکانات لازم برای تولید و انتقال برق ۲۰۵
۲۰۶-۶- خلاصه و جمع‌بندی ۲۰۶

فصل هشتم: دیگر موارد لزوم مداخله دولت در بازار - بازارهای مالی و بهینه دوم .. ۲۰۷

- ۲۰۹-۱- مقدمه ۲۰۹
۲۰۹-۲- لزوم مداخله دولت در بازارهای مالی ۲۰۹
۲۱۳-۳- بهینه دوم ۲۱۳
۲۱۵-۳-۱- بهینه دوم در دو بازار با دو کالای جانشین ۲۱۵
۲۱۷-۳-۲- بهینه دوم در دو بازار با دو کالای مکمل ۲۱۷

- ۲۱۸ ۸-۳-۲- بهینه دوم در سه بازار با سه کالای جانشین
- ۲۱۹ ۸-۳-۴- بهینه دوم در سه بازار با ترکیبی از کالاهای جانشین و مکمل
- ۲۲۰ ۸-۴- خلاصه و جمع‌بندی

فصل نهم: توزیع درآمد ۲۲۱

- ۲۲۳ ۹-۱- مقدمه
- ۲۲۳ ۹-۲- مباحثی پیرامون تعریف عدالت (افقی و عمودی)، برابری و انصاف
- ۲۲۴ ۹-۳- تقابل میان کارایی و انصاف
- ۲۲۵ ۹-۴- ضرورت توجه به نحوه توزیع درآمد
- ۲۲۷ ۹-۵- عدالت در آرای نظام سرمایه‌داری
- ۲۲۸ ۹-۵-۱- عدالت براساس نظر هابز
- ۲۲۹ ۹-۵-۲- عدالت در تعریف رالز
- ۲۳۱ ۹-۵-۳- عدالت در تعریف آمارتیاسن
- ۲۳۲ ۹-۶- معیارهای توزیع درآمد
- ۲۳۲ ۹-۶-۱- معیارهای ناظر بر نحوه کسب درآمد
- ۲۳۵ ۹-۶-۲- معیارهای ناظر بر نحوه توزیع درآمد
- ۲۴۳ ۹-۷- اصل جبران کالدور
- ۲۴۶ ۹-۸- هزینه توزیع مجدد درآمد
- ۲۴۹ ۹-۹- ضریب جینی
- ۲۵۲ ۹-۱۰- خلاصه و جمع‌بندی

پیوست- خلاصه‌ای از نامه ۵۳ نهج‌البلاغه، منشور سیاسی و حکومتی امام علی (ع) ۲۵۵

- ۲۵۷ پ-۱- مقدمه
- ۲۵۷ پ-۲- اساس مقام و منزلت در حکومت اسلامی
- ۲۵۸ پ-۳- وظایف حاکم اسلامی
- ۲۵۸ پ-۳-۱- جمع‌آوری خراج
- ۲۵۸ پ-۳-۲- جهاد با دشمنان

- پ-۳-۳- نیک شدن اهل آن ۲۵۸
- پ-۳-۴- آبادی شهرها و روستاها ۲۵۹
- پ-۳-۵- توجه حکومت به محرومان و نیازمندان ۲۵۹
- پ-۴- ویژگی‌های یک مسئول در نظام اسلامی ۲۶۲
- پ-۴-۱- توجه به خودسازی ۲۶۲
- پ-۴-۲- آگاهی و شناخت از وضع موجود جامعه ۲۶۴
- پ-۴-۳- شناخت و بینش از حوادث گذشته و تاریخ جامعه ۲۶۵
- پ-۴-۴- حفظ سنت‌های گذشته ۲۶۶
- پ-۴-۵- رفت و آمد و ارتباط با علما و حکما ۲۶۷
- پ-۴-۶- توجه به طبقات جامعه، شناخت طبقات و تأمین سلامت آنها ۲۶۷
- پ-۵- کیفیت رفتار حاکم اسلامی با مردم ۲۶۹
- پ-۵-۱- مهربانی و محبت و لطف به مردم ۲۶۹
- پ-۵-۲- رعایت انصاف ۲۷۲
- پ-۵-۳- حسن ظن به مردم ۲۷۳
- پ-۶- معیارهای تصمیم‌گیری حاکم اسلامی ۲۷۴
- پ-۶-۱- حق‌گرایی ۲۷۵
- پ-۶-۲- عدالت‌طلبی ۲۷۵
- پ-۶-۳- جلب رضایت عامه مردم ۲۷۵
- پ-۶-۴- ایجاد اعتماد و امنیت بین مردم ۲۷۶
- پ-۷- مالیات ۲۷۸
- پ-۸- انگیزه پذیرش مسئولیت در حکومت اسلامی ۲۷۹
- پ-۹- نکاتی در مورد صلح ۲۸۰
- پ-۱۰- آفات و چالش‌های پیش روی حکومت یا حاکم اسلامی ۲۸۱
- منابع و کتاب‌شناسی ۲۸۵
- منابع انگلیسی ۲۹۱

فهرست شکل‌ها

- شکل (۱-۳): حداکثر رفته اجتماعی با توجه به محدودیت منحنی سرحد..... ۵۴
- شکل (۲-۳): توزیع اولیه دو کالای X و Y میان دو فرد A و B در قالب..... ۶۰
- شکل (۳-۳): توزیع مجدد کالاها و خدمات با توجه به معیار بهینه پاره تو..... ۶۱
- شکل (۴-۳): منحنی‌های بی‌تفاوتی فرد A و B..... ۶۲
- شکل (۵-۳): منحنی قرارداد مطلوبیت..... ۶۴
- شکل (۶-۳): منحنی امکانات مطلوبیت و رابطه آن با منحنی قرارداد مطلوبیت..... ۶۵
- شکل (۷-۳): منحنی هم مقداری تولید برای کالای X..... ۶۷
- شکل (۸-۳): نقاط بهینه پاره تو در تولید، با این فرض که توزیع اولیه عوامل تولید در..... ۶۸
- شکل (۹-۳): تخصیص بهینه منابع در تولید..... ۶۹
- شکل (۱۰-۳): منحنی امکانات تولید برای دو کالای فرضی اتومبیل و نان..... ۷۰
- شکل (۱۱-۳): کارایی پاره تو تولید (منحنی امکانات تولید)..... ۷۲
- شکل (۱۲-۳): منحنی امکانات تولید برای دو کالای کفش و لباس..... ۷۴
- شکل (۱۳-۳): شرط کارایی سراسری..... ۷۵
- شکل (۱۴-۳): کارایی سراسری..... ۷۷
- شکل (۱۵-۳): منحنی سرحد امکانات مطلوبیت..... ۷۷
- شکل (۱۶-۳): منحنی سرحد امکانات مطلوبیت..... ۷۸
- شکل (۱۷-۳): عدالت اجتماعی از طریق حداکثر کردن تابع رفاه اجتماعی..... ۷۹
- شکل (۱۸-۳): سرحد امکانات مطلوبیت و عدالت در توزیع (برابری مطلوبیت)..... ۸۰
- شکل (۱۹-۳): سرحد امکانات مطلوبیت و عدالت رالزی..... ۸۰
- شکل (۲۰-۳): نقطه تعادل بنگاه در شرایط انحصار کامل..... ۸۵
- شکل (۱-۴): مازاد مصرف‌کننده..... ۹۰
- شکل (۲-۴): مازاد رفاه تولیدکننده..... ۹۱
- شکل (۳-۴): تغییرات مازاد رفاه جامعه پس از وضع مالیت..... ۹۲
- شکل (۴-۴): تغییرات مازاد رفاه جامعه پس از وضعیت مالیات..... ۹۳
- شکل (۵-۴): تعادل بنگاه در شرایط انحصار کامل..... ۹۵

- شکل (۴-۶): تغییرات جبرانی، زمانی که قیمت کالای x کاهش یابد..... ۹۶
- شکل (۴-۷): تغییرات جبرانی، زمانی که قیمت کالای x افزایش یابد..... ۹۷
- شکل (۴-۸): تغییرات هم‌ارز، زمانی که قیمت کالای x کاهش یابد..... ۹۸
- شکل (۴-۹): تغییرات هم‌ارز، زمانی که قیمت کالای x افزایش یابد..... ۹۹
- شکل (۵-۱): طبقه‌بندی کالاها..... ۱۰۵
- شکل (۵-۲): منحنی امکانات تولید برای کالای خصوصی X و کالای عمومی G ۱۱۰
- شکل (۵-۳): منحنی بی‌تفاوتی مصرف کالای خصوصی X و کالای عمومی G ۱۱۰
- شکل (۵-۴): منحنی امکانات تولید، منحنی بی‌تفاوتی مصرف در صورتی که..... ۱۱۱
- شکل (۵-۵): ترکیب بهینه کالاهای عمومی و خصوصی..... ۱۱۳
- شکل (۵-۶): منحنی تقاضای بازار برای کالای خصوصی..... ۱۱۶
- شکل (۵-۷): منحنی تقاضای بازار برای کالای عمومی..... ۱۱۷
- شکل (۵-۸): مقیاس اقتصادی مصرف و تولید کالای عمومی..... ۱۱۹
- شکل (۵-۹): تاثیر افزایش تعداد مصرف‌کنندگان بر مقیاس اقتصادی مصرف و..... ۱۲۰
- شکل (۵-۱۰): تاثیر افزایش تعداد مصرف‌کنندگان بر رفاه اجتماعی با فرض ثابت ماندن..... ۱۲۱
- شکل (۵-۱۱): تأثیر افزایش تعداد مصرف‌کنندگان بر رفاه اجتماعی با فرض وجود... ۱۲۲
- شکل (۵-۱۲): تأثیر افزایش تعداد مصرف‌کنندگان بر رفاه اجتماعی با فرض وجود... ۱۲۴
- شکل (۵-۱۳): کارایی در مصرف و تعداد استفاده‌کنندگان بهینه از کالای عمومی..... ۱۲۵
- شکل (۵-۱۴): تعداد استفاده بهینه از کالای عمومی..... ۱۲۶
- شکل (۵-۱۵): تعداد استفاده بهینه از کالای عمومی باشگاهی در..... ۱۳۰
- شکل (۵-۱۶): رابطه تولید کل، نهایی و متوسط..... ۱۳۶
- شکل (۵-۱۷): رابطه تولید نهایی و متوسط با هزینه متوسط و نهایی در شرایطی که... ۱۳۷
- شکل (۵-۱۸): کارایی در بهره‌برداری از کالای عمومی واسطه‌ای تحت شرایط... ۱۳۸
- شکل (۵-۱۹): تعداد نیروی کار به کار گرفته شده در تولید کالای عمومی... ۱۴۰
- شکل (۵-۲۰): کارایی در بهره‌برداری از کالای عمومی واسطه‌ای تحت شرایط... ۱۴۳
- شکل (۶-۱): آثار خارجی مثبت و تأثیر آن بر مقدار تولید و مصرف بهینه اجتماعی در..... ۱۵۲
- شکل (۶-۲): مقایسه تغییرات اضافه رفاه اجتماعی تحت تأثیر مداخله دولت در..... ۱۵۵
- شکل (۶-۳): توجیه آموزش عالی رایگان در صورت وجود پیامد خارجی مثبت..... ۱۵۷

- شکل (۶-۴): پرداخت کمک هزینه تحصیلی برای آموزش با گسترش پیامد خارجی مثبت.. ۱۵۸
- شکل (۶-۵): نقش دولت در شرایط وجود محدودیت در عرضه کالای عمومی..... ۱۵۹
- شکل (۶-۶): آثار خارجی منفی و تأثیر آن بر مقدار تولید و مصرف بهینه اجتماعی در... ۱۶۲
- شکل (۶-۷): تعطیلی بنگاه ناشی از پیامد خارجی منفی..... ۱۶۶
- شکل (۶-۸): توافق در جبران..... ۱۷۰
- شکل (۶-۹): توافق در جبران در صورت وجود پیامد خارجی منفی..... ۱۷۳
- شکل (۶-۱۰): توافق در جبران در صورت وجود پی آمد خارجی منفی..... ۱۷۶
- شکل (۶-۱۱): نحوه مداخله دولت در صورت عدم امکان مذاکره و توافق برای... ۱۷۸
- شکل (۶-۱۲): هزینه‌های ناشی از افزایش آلودگی و مقدار آلودگی بهینه..... ۱۷۹
- شکل (۶-۱۳): مقدار آلودگی بهینه..... ۱۸۱
- شکل (۷-۱): سیاست‌های دولت در شرایط انحصار طبیعی..... ۱۸۷
- شکل (۷-۲): تبعیض قیمت در شرایط انحصار طبیعی..... ۱۹۲
- شکل (۷-۳): اعمال سیاست تبعیض قیمت، موجب افزایش قیمت در... ۱۹۳
- شکل (۷-۴): مقایسه فایده و هزینه تولید در شرایطی که متوسط هزینه... ۱۹۵
- شکل (۷-۵): تغییر در تشکیلات تولید در بلند مدت با هدف کاهش هزینه و افزایش سود.. ۱۹۶
- شکل (۷-۶): تغییر در تشکیلات تولید در بلند مدت با فرض ثابت بودن هزینه و... ۱۹۸
- شکل (۷-۷): تغییر در تشکیلات تولید در بلند مدت با فرض صعودی بودن هزینه... ۱۹۹
- شکل (۷-۸): تغییر در تشکیلات تولید در بلند مدت با فرض نزولی بودن هزینه... ۲۰۰
- شکل (۷-۹): نحوه تعیین قیمت و ظرفیت تولید، در صورت وجود نوع تابع تقاضای... ۲۰۲
- شکل (۸-۱): در صورتی که دو کالا جانشین یکدیگر باشند، افزایش قیمت در... ۲۱۶
- شکل (۸-۲): در صورتی که دو کالا مکمل یکدیگر باشند، کاهش قیمت در بازار اول... ۲۱۷
- شکل (۸-۳): در صورتی که سه کالا جانشین یکدیگر باشد، افزایش قیمت در... ۲۱۸
- شکل (۸-۴): در صورتی که کالای دوم نسبت به کالای اول مکمل و... ۲۱۹
- شکل (۹-۱): منحنی امکانات تولید..... ۲۲۵
- شکل (۹-۲): منحنی امکانات تولید..... ۲۳۶
- شکل (۹-۳): حداکثر کردن رفاه اجتماعی در صورتی که الگوی ترجیحات افراد... ۲۳۸
- شکل (۹-۴): حداکثر کردن رفاه اجتماعی، در صورتی که الگوی ترجیحات افراد... ۲۳۹

فهرست □ ش

- شکل (۹-۵): حداکثر کردن رفاه اجتماعی، در صورتی که الگوی ترجیحات افراد... ۲۴۰.....
- شکل (۹-۶): حداکثر کردن رفاه اجتماعی، در صورتی که تابع مطلوبیت... ۲۴۰.....
- شکل (۹-۷): برابری مطلوبیت کل تک تک افراد در صورت وجود ترجیحات ناهمسان... ۲۴۱.....
- شکل (۹-۸): انتقال منحنی امکانات مطلوبیت و معیار کالدور... ۲۴۴.....
- شکل (۹-۹): انتقال منحنی امکانات مطلوبیت و معیار کالدور... ۲۴۵.....
- شکل (۹-۱۰): تأثیر افزایش نرخ مالیات بر درآمد مالیاتی و توزیع درآمد... ۲۴۹.....
- شکل (۹-۱۱): بازار نیروی کار و سهم عوامل تولید از تولید... ۲۵۰.....
- شکل (۹-۱۲): منحنی لورنز... ۲۵۱.....

فهرست جداول

- جدول (۱-۴): مازاد رفاه مصرف‌کننده ۹۰
- جدول (۱-۵): مطلوبیت افراد برای هر ساعت و قیمت هر ساعت استفاده از پارک ۱۰۷
- جدول (۱-۶): میزان تغییرات مازاد رفاه ناشی از دخالت دولت ۱۵۶
- جدول (۱-۹): مقایسه درآمد خالص و پرداخت‌های انتقالی در نرخ‌های مالیاتی مختلف ۲۴۷

پیش‌گفتار

نحوه و میزان دخالت دولت در اقتصاد یکی از موضوعات مهم و چالش‌برانگیز میان اقتصاددانان است که در سال‌های اخیر با وقوع بحران‌های مالی و بانکی به اوج خود رسیده است. از سویی سیاست‌مداران و دولت‌مردان می‌خواهند با پررنگ جلوه دادن نتایج کوتاه‌مدت سیاست‌های اقتصادی در پیش گرفته‌شده از سوی دولت‌ها، به مداخلات بیشتر دامن زنند. از سوی دیگر اقتصاددانان کلاسیک که جریان اصلی^۱ علم اقتصاد را تشکیل می‌دهند تلاش می‌کنند تا با تبیین آثار و هزینه‌های بلندمدت مداخلات اقتصادی دولت‌ها، ضرورت تعیین حد بهینه مداخله دولت در اقتصاد را اثبات کنند.

در کتاب حاضر با توجه به نیاز و ضرورت آشنایی دانشجویان و پژوهشگران با نوشتارهای مورد استفاده از سوی اقتصاددانان جریان اصلی، معیارهای دخالت دولت در اقتصاد و حد بهینه مداخله از دید این گروه بررسی و تبیین خواهد شد. توجه خوانندگان گرامی را به این نکته معطوف می‌دارد که اقتصاددانان نهادگرا در خصوص فرض‌های به کار رفته در نظریه‌های اقتصاددانان کلاسیک تشکیک ورزیده‌اند و می‌کوشند تا چارچوب علمی جامع‌تری را برای تحلیل مسائل اقتصادی به کار برند.

آنان اساساً تحلیل رفتار انسان را در قالب و فرم ساده، به صورت جهان دو کالایی (کالای خصوصی و عمومی)، سازماندهی دو نهادی (نهاد بازار و نهاد دولت) و با مدل انتزاعی حداکثرسازی مطلوبیت و سود، تحلیلی ساده و انتزاعی می‌دانند (اسرام،^۲ ۲۰۰۹، ۴۰۸-۴۱۰). این گروه از اقتصاددانان معتقدند که انسان دارای ساختار انگیزشی پیچیده‌ای است که به تبع آن ترتیبات نهادی متنوعی ایجاد می‌شود.

نویسندگان این کتاب، ضمن تأیید برخی ایرادها و ابهام‌های وارد آمده به نظریه‌های اقتصاددانان کلاسیک، شناخت دقیق اندیشه‌های این گروه را توصیه می‌کنند؛ زیرا معتقدند که نخست، فهم نظریه‌های این اندیشمندان به‌منزله بهره‌مندی از تجربه و تلاش بشر در شناخت رفتار انسان است، که باید به‌دقت مطالعه و بررسی شود؛ و دوم، یادگیری تفکر و نحوه تحلیل ایشان برای تدوین و طراحی الگوهای پیچیده‌تر در چارچوب پژوهش‌های اقتصاد نهادگرا لازم و ضروری است. به این

1 . Main stream

2 . Elinor Ostrom (1933-2012)

ترتیب در کتاب حاضر، که در نه فصل تهیه و ارائه شده است، به ارائه تفکر اقتصاددانان کلاسیک متعلق به جریان اصلی پرداخته شده است.

در فصل یکم ابتدا تعریف دولت از ابعاد مختلف با کارکردهای متفاوت مطرح و تلاش شده است تا دیدگاه‌ها و نظرات رایج در هر حوزه مورد بحث و بررسی قرار گیرد. جایگاه و نقش دولت در مکاتب مختلف فکری اقتصاد نیز در این فصل مرور شده است. فصل دوم به تعریف عدالت، حکومت اسلامی و وظایف دولت از دیدگاه اسلام اختصاص داده شده است. با توجه به ابزارها و روش مرسوم تحلیل و استنباط در پژوهش‌های دینی، در این فصل برای استخراج اهداف حکومت اسلامی و وظایف حاکم اسلامی از آیات، روایات و احادیث رایج و متداول استفاده شده است. با توجه به گستردگی موضوع و حجم انبوه پرسش‌ها و پژوهش‌ها در این حوزه تلاش شده است تا با استفاده از نتایج تحقیقات، به برخی ابهام‌ها در این زمینه پاسخ داده شود. بدیهی است پرداختن کامل به این موضوع نیاز به تألیف کتاب جداگانه‌ای دارد تا به‌دقت به بحث و بررسی در خصوص موضوع بپردازد. افزون بر این، چون مخاطبان اصلی کتاب حاضر، دانشجویان دوره‌های کارشناسی و کارشناسی‌ارشد رشته‌های مختلف اقتصاد، مدیریت، حسابداری در دانشگاه‌ها هستند، لذا طرح این موارد خارج از مباحث درسی مخاطبان اصلی خواهد بود. از معیارهای مداخله دولت در اقتصاد معیارهای حداکثر رفاه اجتماعی، بهینگی پاره‌تو، معیارهای تغییرات رفاه شامل اضافه‌رفاه، تغییرات جبرانی و هم‌ارز است که در فصل‌های سوم و چهارم معرفی شده‌اند؛ این معیارها ابزارهایی هستند برای بررسی ضرورت و آثار مداخله دولت. با استفاده از این معیارها، موارد شکست بازار شامل کالاهای عمومی، پیامدهای خارجی، و انحصار طبیعی به‌ترتیب در فصل‌های پنجم و تا هفتم معرفی و نحوه مداخله دولت در هر کدام بررسی شده است.

فصل هشتم به معرفی مصادیق جدید شکست بازار اختصاص دارد. در این فصل، ویژگی بازارهای مالی و علت و نحوه مداخله دولت در این بازارها و همچنین موضوع بهینه دوم مورد بحث قرار گرفته است. یکی از این انتظارات رایج مردم از دولت‌ها ایجاد بسترهای لازم برای رشد و ترقی کشور است. این امر با وجود فقر و توزیع نامتوازن درآمد میسر نمی‌شود. به همین دلیل در فصل پایانی کتاب مقوله توزیع متوازن درآمد بررسی شده است.

موضوعات دیگر مربوط به دولت شامل بودجه دولت، درآمد دولت و مباحث مربوط به مالیات، مخارج دولت و کسری بودجه، مواردی است که در آینده دنبال و تحریر خواهد شد. در

پیش‌گفتار □ ظ

پایان بر خود لازم می‌دانیم از دانشجویان عزیزی که با پرسش‌گری‌هایشان ایده تهیه این کتاب را شکل دادند و ما را در تهیه آن تشویق کردند تشکر و قدردانی کنیم. از سرکار خانم معصومه آقاجانی و جناب آقای محمد آقارضا و سرکار خانم مینا حیدری به‌خاطر زحماتی که برای تطبیق و بازخوانی فصل‌ها کشیدند بسیار سپاس‌گزاریم. زحمات‌های جناب آقای حمید خادمی و سرکار خانم ذکائی که مجموعه را ویرایش کردند و با پیشنهادهای سازنده‌شان موجب روان شدن متن و انسجام مطلب شدند ارج می‌نهیم و بسیار از ایشان سپاس‌گزاریم. از جناب آقای شهرام عظیمی برای طراحی روی جلد کتاب و سرکار خانم ساناز عابدینی برای ویرایش نهایی نمودارها تشکر و قدردانی می‌کنیم. بدیهی است کتاب بدون پی‌گیری و تلاش دلسوزانه همکاران خوب انتشارات دانشگاه تهران به‌ویژه جناب آقای مجید جهانی و حروف‌چینی سرکار خانم فاطمه جعفری به سرانجام نمی‌رسید؛ که از ایشان بسیار سپاس‌گزاریم.

بدون تردید، کاستی‌های کتاب بر عهده نویسندگان است که امیدواریم خوانندگان گرامی با ارسال نامه به پست الکترونیکی زیر، ما را در برطرف کردن آن در ویرایش‌های بعدی کتاب یاری رسانند.

فرهاد رهبر

frahbar@ut.ac.ir

ناهید پوررستمی

prostami@ut.ac.ir